

Redactionele noot: Niet alleen artefacten hebben een politieke betekenis, ook hun productie. Hannah Arendt stelt dat objecten niet alleen de uitdrukking zijn van een politieke gemeenschap, maar die ook vormgeven. Deze ‘nieuw-materialistische’ gevoeligheid voor de betekenis die dingen kunnen geven, stelt architecten in staat te communiceren – ook buiten bekende situaties om.

De stenen van het land

Anne Geenen

Bouwen in een culturele context die voor de architect niet vanzelf spreekt, is een delicate zaak – zeker als het gaat om interventies op locaties op andere continenten, buiten de grote steden en op afstand van de geijkte toeristische trekpleisters. Het wordt nog ingewikkelder, als ook de opdrachtgever een buitenstaander is. In die situatie bevindt zich ons bureau Site Practice, nu we door een buitenlandse opdrachtgever zijn gevraagd een huis te ontwerpen op Bali, net buiten de toeristische zone, aan de rand van een dorp. Met aandacht voor de plek, en door lokale materialen en bouwtechnieken te bestuderen, proberen we het gebouw te laten aansluiten bij de sociale context. Een maakproces kan bijdragen aan de sociale verbondenheid die dit dorp kenmerkt. Maar hoe pakken we dat aan?

Cultureel archief

Tijdens een van de eerste bezoeken aan Bali stuitten we op een steengroeve, verscholen gelegen en ver verwijderd van de toeristische trekpleisters die het eiland overladen. Het landschap van uitgehouwen terrassen, plateaus en grijze gegraveerde massa geeft precisie en zorg weer: dit is blijkbaar hoe de bewoners omgaan met het land waarop ze wonen. De in de steenmassa's gegroefde texturen en lijnen tonen de hand van de steenhouwers, én het contrast in schaal tussen menselijke ingrepen en de uitgestrektheid van de groeve. Deels verweerd en teruggegeven aan de natuur, blijven de sterke lijnen en contouren van de menselijke inbreng in dit landschap duidelijk zichtbaar.

Als architecten zijn wij vaak buitenstaanders en niet direct bekend met plaatselijke gebruiken of behoeften. Door aandachtig en zorgvuldig de fysieke omgeving – zoals de steengroeve – te observeren, kunnen we toch op een betekenisvolle manier omgaan met de lokale situatie. Aandacht voor plaatselijke materialen en bouwtechnieken is voor ons een voorwaarde voor architectonische interventie en bepaalt onze ambitie om lokale materialen te gebruiken. Dit kan echter gemakkelijk een banale keuze worden, als techniek wordt losgerukt van de context waarin ze betekenis heeft.

Juist in de lokale gebruiken, methoden en technieken liggen sociale en culturele waarden van een gemeenschap vervat. De uitgestrekte rijstvelden, waterwegen en kanaaltjes die de bouwlocatie omringen, zijn onderdeel van de Subak, een irrigatiesysteem dat functioneert als een gemeenschap-pelijk ecosysteem. Het water dat door de kanalen stroomt, is voor collectief gebruik. Ieder kavel mag er gebruik van maken, mits het water ook weer doorgevoerd wordt naar de volgende kavels. Voor de lokale gemeenschap was het niet eens een vraag of, maar hoe we het water door het perceel zouden leiden. Zo verbinden de kanalen, deze culturele en materiële artefacten, de bewoners met elkaar. De constructie van artefacten – in veel gevallen is het maken en bouwen ervan bovendien een collectieve inspanning – draagt bij aan de ontwikkeling van een gemeenschap. Zeker op een plek als deze, waar het bouw materiaal direct uit de omgeving komt, stimuleert dit proces bovendien de vorming van een ‘cultureel archief’, dat toont hoe een samenleving zich verhoudt tot zichzelf, hoe de omgeving en haar bewoners met elkaar verweven zijn, en hoe lokale cultuur en natuur op elkaar zijn betrokken.

Architectonische communicatie

Een eenduidig antwoord op de vraag ‘hoe te bouwen’ in een omgeving die voor ons niet vanzelfsprekend is, kunnen we niet geven. Onze ervaring leert hoezeer we als architect buitenstaander blijven, hoeveel moeite we ook doen om lokale gebruiken te bestuderen, bouwmethoden te gebruiken en de lokale bevolking erbij te betrekken. Nog los van het feit dat we als architect komen en gaan, blijft onze blik bepaald door de professionele kennis die we in de loop van de tijd door studie, onderzoek en werkervaring hebben opgedaan. Deze blik kan ons danig in de weg zitten, maar kan ons ook verrassen.

De zorgvuldigheid van de steenhouwer, die we al in de steengroeve tegenkwamen, zien we later terug, niet alleen terug in het ornamentale houtsnijwerk en steenhouwerij van tempels, huizen en publieke gebouwen, maar ook in heel glad, roodkleurig metselwerk. Door de samenstelling van de klei zijn de bakstenen heel zacht en ongeschikt voor

Editorial note: It is not just artefacts that have political significance, so does their production. Hannah Arendt argues that objects not only give expression to political community, but develop it as well. This ‘new-materialistic’ sensitivity to the significance things can provide allows architects to communicate – even in unfamiliar situations.

The Stones of the Land

Anne Geenen

To architects, building in a cultural context they are unaccustomed to is a delicate matter – especially when it involves interventions at locations on other continents, outside big cities and far away from much-frequented tourist attractions. It becomes even more complicated when the client, too, is an outsider. Having been asked by a foreign client to design a house in Bali, just outside the tourist zone, on the outskirts of a village, this is the situation in which our office Site Practice found itself. Studying the site and local materials and building techniques, we try to make the building and the social context fit together harmoniously. Creative processes can contribute to the social solidarity that characterises this village. But how do we go about that?

Cultural Archive

During one of our first visits to Bali we stumbled upon a quarry that lay hidden and far away from the tourist attractions that cover the island. The landscape of carved terraces, plateaus and grey engraved masses gave expression to precision and care: apparently, this is how the inhabitants treat the land they live on. The textures and lines carved into the stone masses show the hands of stonemasons as well as the scale difference between human interventions and the vastness of the quarry. Partly weathered and returned to nature, the strong lines and contours the people contributed to this landscape are still clearly visible.

We architects are often outsiders and not exactly familiar with local customs or needs. Carefully and attentively observing the physical environment – such as that of the quarry – we can still approach the local situation mindfully. We believe paying attention to local materials and building techniques is a prerequisite for architectural intervention and this underlies our ambition to use local materials. However, this choice can easily become trivial if techniques are separated from the context in which they have meaning.

Local customs, methods and techniques contain communities’ social and cultural values. The extensive rice fields, waterways and canals that surround the construction site are part of the Subak, an irrigation system that functions as a communal ecosystem. The water flowing through the canals is for collective use. Each plot has access to it, provided that the water is channelled to the following plots. Locally, people did not even ask whether we would channel the water through the parcel, merely how. This way the canals, as cultural and material artefacts, connect the villagers. The construction of artefacts – in many cases their making and building are joint efforts as well – contributes to the development of a community. Especially in a place like this, in which building materials are taken directly from the environment, the process also stimulates the creation of a ‘cultural archive’ that illustrates how a society sees itself, how the environment and its inhabitants are tied together, and how local culture and local nature relate to each other.

Architectural Communication

We cannot unambiguously answer the question ‘how to build’ in an environment to which we are unaccustomed. Experience shows that as architects, we remain outsiders, no matter how much effort we put into studying local customs, using local building methods and involving local people. Quite apart from the fact that we, as architects, come and go, our perspective is always coloured by the professional knowledge we have acquired over time through study, research and work experience. This perspective can get in the way, but it can surprise us, too.

The meticulousness of the stonemasons, which we previously saw in the quarry, we later also find in the ornamental carvings and stonemasonry of temples, houses and public buildings as well as in the very smooth, red-coloured brickwork. The composition of the clay creates very soft bricks that are unsuitable for

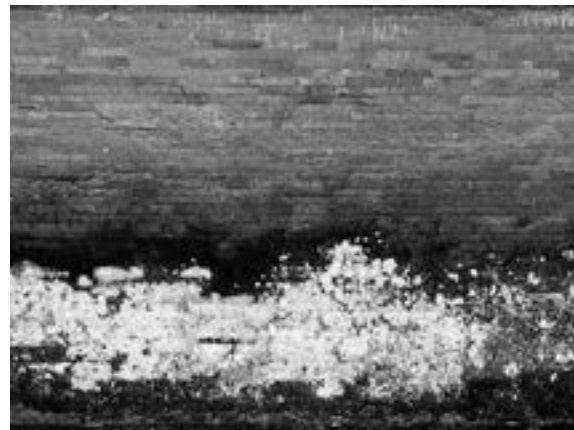
dragende constructies. In de toepassing als bekleding worden de natte bakstenen, voordat ze in het werk worden gemetseld, tegen elkaar gewreven om een vlak oppervlak te krijgen. Een heel dun laagje van het roodkleurige restwater wordt vervolgens gebruikt als metselspecie, waardoor een zeer nauwe aansluiting ontstaat met bijna onzichtbare voegen. Na het drogen wordt een losse baksteen gebruikt om het oppervlak verder te schuren, zodat een zeer egaal en strak oppervlak ontstaat. Vaak is dit zo secuur uitgevoerd dat het bijna lijkt op pleisterwerk of een gladde stenen wand. Juist door onze professionele blik viel ons bij de traditionele Balinese bouw met zijn kenmerkende dakbedekking van gras en constructies in bamboe, hout, steen en baksteen, de grote precisie van het handwerk op. Deze precisie begint hier in de verhouding tot de natuur; van de verweerde steengroeve tot de lagen mos en humus die door de hoge luchtvochtigheid en warmte als een dekentje de oppervlakken van gebouwen en muren bedekken: de natuur hoeft hier niet geweerd te worden.

Onze focus op lokale materialen, processen en locaties waar ze worden gewonnen en bewerkt, stelt ons in staat om op een betekenisvolle manier de dialoog met deze plek en haar bewoners aan te gaan. Juist aan de hand van fysieke objecten of bouwprocessen wordt echte communicatie mogelijk. Bij ons project in Bali hebben we tijdens het ontwerpproces een zekere mate van onbestemdheid toegelaten in het ontwerp, zodat er ruimte is voor een latere invulling of interpretatie. Voorafgaand aan de start van de bouw hebben we het geheel, met hulp van bewoners uit het dorp, als

mock-up in bamboe uitgevoerd. Ons doel was de contouren van het land beter te begrijpen, en de plaatsing van de gebouwen te bestuderen en te verfijnen ten opzichte van de bomen en de uitzichten over de vallei. Deze oefening was ons antwoord op de secure voorzichtigheid in de omgang met het landschap, die we eerder hadden geobserveerd in de steengroeve. De oefening had als prettige bijkomstigheid dat we een week lang een groep mensen uit het dorp konden betrekken bij de totstandkoming van het huis. De lokale bevolking die hielp de mock-up te bouwen, interpreteerde op eigen wijze de tekeningen die wij hadden meegebracht, en deelde met ons haar kennis over lokale bomen en gewassen om te kunnen beslissen welke bomen konden plaatsmaken voor een gebouw, of waar we juist de gebouwen moesten 'verschuiven'. Hierdoor konden we ons plan verbeteren en verfijnen, en beter rekening houden met de hellende topografie en landschappelijke kenmerken – op een manier die gevoelig is voor de culturele implicaties daarvan.

Door een mogelijke latere invulling of interpretatie open te houden, en aandacht te besteden aan de betekenis van de aanwezige materiële situatie, is het ontwerpproces een dialoog geworden tussen de architecten en opdrachtgever als buitenstaanders enerzijds, en de lokale bouwers, ambachtslieden, tuinders en andere makers anderzijds. Uitgedrukt in de collectieve keuze voor materialen, ruimtelijke inrichting en detaillering ontstaat zo een gebouw dat zich verhoudt tot lokale omstandigheden en gebruiken – en gaandeweg een idee geeft hoe er in het huis geleefd kan worden.

Vertaling: InOtherWords, Maria van Tol

Detail of Balinese brick wall/ Detail van Balinese bakstenen muur

Drying of traditional bricks, Bali/ Het drogen van traditionele bakstenen, Bali

De stenen van het land

Anne Geenen

loadbearing structures. They are used for cladding: to obtain a flat surface the wet bricks are rubbed together before they are laid into the brickwork. The very thin layer of red-coloured residual water that is used as mortar creates a very tight connection with almost invisible joints. Once this has dried, a separate brick is used to sand the wall to create a very even and clean surface. In many cases, the latter is done so meticulously that the end result looks like plaster or a smooth stone wall. Precisely because of our professional perspective, we noticed the great precision of the manual work in the traditional Balinese constructions with their characteristic grass roof coverings and constructions in bamboo, wood, stone and brick. The same precision is found in people's relation to nature: from the weathered quarry to the layers of moss and humus that due to high humidity and heat can cover the surfaces of buildings and walls like a blanket: there is no need to keep nature out here.

Our focus on local materials and processes and on the locations at which these are extracted and processed enabled us to enter into a meaningful dialogue with the place and its inhabitants. Real communication becomes possible precisely on subjects such as physical objects or building processes. We allowed a certain degree of indefiniteness in the design processes of our Bali project, to make room for later substantiations or interpretations. Prior to the start of construction we built the whole thing as a mock-up in bamboo, with

the help of the village people. Our aim was to better understand the contours of the land and to study and refine the placement of the buildings in relation to the trees and the views over the valley. This exercise was our response to the meticulous care that the landscape dealt with, which we had previously observed at the quarry. A pleasant circumstance of the exercise was that we were able to involve a group of people from the village in the construction of the house for a week. The local people who helped to build the mock-up interpreted the drawings we had brought with us in their own way. They also shared their knowledge of local trees and crops and helped us to decide which trees could be sacrificed for buildings and in which cases we had to move buildings to spare trees. This allowed us to improve and refine our plan and to take better account of the sloping topography and the landscape features – that is, to be sensitive to the cultural implications.

By keeping the possibility of later substantiation or interpretation open and by paying attention to the significance of the existing material situation, the design process has become a dialogue between architects and client as outsiders on the one hand and local builders, craftsmen, gardeners and other makers on the other. The developing building relates to local conditions and customs – which are expressed in collective choices involving materials, spatial planning and detailing – and gradually suggests ways to live in the house.

Quarry in Bali/ Steengroeve op Bali

Construction of the mockup of the house in bamboo/ Opbouw van de mockup van het huis in bamboe

The Stones of the Land

Mary Duggan